

Crisia

Vol. LV, Supliment nr. 1, 2025

INTERFERENȚE. TRECUT, PREZENT, VIITOR

Lucrările Sesiunii Internaționale de Comunicări Științifice
a Muzeului Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal
10-11 octombrie 2025

Coordonatori:

Gabriel Moisa • Sorin Șipoș

Colectiv redacțional:

**Gruia Fazecaș • Florina Ciure • Ioan Goman
Cornel Abrudan • Ioan Ciorba**

Editura Muzeului Țării Crișurilor
Oradea, 2026

NOI INFORMAȚII DESPRE STUDENȚII TEOLOGI GRECO-CATOLICI ELIMINAȚI ÎN ANUL 1912 DE LA SEMINARUL LATIN DIN ORADEA

Viorel CÂMPEAN*

NEW INFORMATION REGARDING THE GREEK-CATHOLIC THEOLOGY STUDENTS EXPELLED IN 1912 FROM THE LATIN SEMINARY OF ORADEA

ABSTRACT

The article brings back to mind the Romanian heroes of the events that took place at the beginning of 1912 in the Roman Catholic Seminary in Oradea. Two of the Romanian Greek Catholic theologians were punished for daring to speak in their native language. Their other 14 colleagues set a beautiful example of solidarity, that gesture attracting the elimination of Romanian students from that seminary. We sought to follow in the footsteps of the lives of these 16 brave young Romanians. As can be seen from the article, some managed to continue their theological studies, managing to become priests. Others turned to other fields of activity. The good part of the events of that time was that in the immediately following period the Romanian Greek Catholic Seminary in Oradea was established.

Keywords: George Bonea, Gheorghe Papp, Ignațiu Chirvai, Iuliu Valeriu Szabo, Mihai German, Vasile Popan, Ștefan Nicolae Mărcuș, Sabin Goron, Iuliu Dimitrie Mărcuș, Ioan Pașca, Valeriu Burcuș, Aurel Coza, Salvator Dan, Teodor Raica, Antoniu Pop, Ioan Steer.

În ultimii ani, în istoriografia orădeană și sătmăreană a mai fost abordat acest subiect¹. După cum se știe, la începutul anului 1912, au fost eliminați de la Seminarul romano-catolic din Oradea 16 studenți teologi greco-catolici români. Motivul? Au îndrăznit să vorbească „dulcea limbă a mamei lor”. Internat în infirmeria Seminarului, Aurel Coza a fost vizitat în data de 8 februarie 1912 de către colegul său, Gheorghe Bonea. Cei doi au vorbit în limba română, astfel că un teolog ungur l-a avertizat pe Bonea să nu vorbească românește, căci limba aceasta îl irită pe bolnav. „Dacă-l irită limba română îl irită și cea maghiară”, a răspuns Bonea pe un ton mai ridicat.

Denunțat la superiori, Bonea a fost eliminat din Seminar, împreună cu Ioan Pașca, cleric aparținător Episcopiei de Gherla, care i-a luat apărarea colegului său. Ceilalți 14 clerici români greco-catolici s-au solidarizat cu cei doi. În lipsa episcopului dr. Demetriu Radu, aflat la Budapesta, vicarul episcopesc dr. Florian Stan a stăruit pe lângă rectorul dr. Iosif Lányi, cunoscut până atunci ca filo-român, ca ceilalți 14 clerici să fie iertați. Superiorii Seminarului s-au întrunit a doua zi, hotărând să mai elimine patru clerici. Ceilalți 10 au fost întrebați dacă se solidarizează cu colegii lor, astfel că, în urma răspunsului lor pozitiv, au fost cu toții eliminați. La 10 februarie, episcopul latin, contele Széchenyi, aflat și el la Budapesta, a aprobat telegrafic eliminarea clericilor români, aceștia trebuind să părăsească incinta Seminarului. Au petrecut noaptea la sediul Episcopiei Greco-Catolice, iar a doua zi episcopul dr. Demetriu Radu, revenit din Budapesta, i-a trimis la „vatră”, sfătuindu-i să își dea examenele la sfârșitul anului ca particulari².

Desigur, presa a relatat evenimentele. „Dacă ne luați limba, luați-ne și reverenda! Eu nici o clipă nu mai stau în acest seminar». Cu aceste cuvinte, Bonea a părăsit sala. Această scenă, cu adevărat dramatică, a făcut o impresie adâncă asupra tuturor celor de față. După o pauză, episcopul s-a adresat elevilor români, întrebându-i dacă se solidarizează cu colegul lor. Răspunsul, neașteptat de profesori, a fost da. Toți elevii români au declarat că nu renunță la dreptul de-a vorbi, ei între ei, când vor ei – românește. Sfârșitul a fost excluderea tuturor 16 teologi români³.

* Biblioteca Județeană Satu Mare, e-mail: viorel_campean@yahoo.com.

¹ Viorel Ciubotă, Diana Kinces, *Un episod puțin cunoscut din lupta românilor transilvăneni pentru apărarea limbii române*, în *Mărturii culturale*, Satu Mare, an I, nr. 2, aprilie-iunie 2016, p. 21-25; Sorin Farcaș, *Eliminarea seminaristilor români de la Seminarul latin din Oradea în anul 1912*, în *Crisia*, XLV, 2015, p. 143-148.

² Petru Tămaian, *Istoria Seminarului și a educației clerului diecezei române-unite de Oradea*, Oradea, Tipografia și litografia românească, 1930, p. 94-96.

³ *Tribuna*, Arad, anul 16, nr. 25, 1/14 februarie 1912, p. 3.

Despre aceste incidente a relatat în presa bucureșteană ing. Petre Lucaciu, fratele cel mai mic al „Leului de la Șişești”. Acesta, venit la fratele său Vasile, profitând de apropierea dintre Șişești și Fărcașa, circa 20 km, a mers acasă tocmai la Gheorghe Bonea, considerat a fi fost unul dintre conducătorii teologilor, care i-a relatat cele întâmplări. I-a cunoscut și tatăl și l-a invitat la Șişești, nu numai pe el, ci și pe alți colegi dintre cei 16 eliminați de la Seminarul romano-catolic din Oradea⁴.

Completăm azi datele privitoare la cei 16 teologi români excluși, observând că dintre ei 11 sunt de origine din Sătmăr, 4 din Bihor și 1 de pe Târnave... și toți au crescut în școli ungurești.

George Bonea s-a născut la 23 septembrie 1887 la Fărcașa (pe atunci în comitatul Sătmăr), în familia unui țăran foarte sărac⁵. A început să studieze teologia la Seminarul Latin din Oradea⁶.

În lunile de după incidente se zvonea că s-a retras la Mănăstirea Prislop, intenționând să se călugărească⁷. În luna august 1912 scrie publicației arădene *Românul* rugându-i pe cei din redacție să publice următorul text: „În n-ul dela 23 August n. a lui *Budapesti Hírlap* a apărut o notiță în care se afirma, că aş fi repășit dela teologie, neavând chemarea a fi preot. Vă rog să binevoiți a desminți vestea aceasta lipsită de orice temei, deoarece mie nici prin minte nu mi-a trecut așa ceva. Tot din astfel de «isvoare autentice» au fost toate informațiile acestui ziar publicate în chestia noastră”⁸.

A fost membru al Societății de Lectură „Sf. Ioan Gură de Aur”⁹. Din cauza atitudinii sale patriotice, hirotonirea i-a fost întârziată, ceremonia neavând loc decât în data de 8 aprilie 1917, în pragul împlinirii vârstei de 30 de ani, ca preot celib. Între 1914 și 1918 a funcționat ca prefect de studii la Beiuș.

A slujit și în calitate de capelan militar; a fost apoi paroh la Topa de Criș, administrator la Beznea. A funcționat la Hotoan, puțină vreme, doar din 1931, când a devenit protopop onorar, până în aprilie 1932, adică până la trecerea la cele veșnice a părintelui Păcașiu.

Apoi, după plecarea din Hotoan, a funcționat în parohia Vadu Crișului, care se numea pe atunci Vadul lui Carol al II-lea, până la Dictatul de la Viena. După aceea a plecat în refugiu la Delani, unde a slujit între anii 1940-1945, dar avea să se reîntoarcă la Vadu Crișului, unde a slujit între anii 1945-1946. A trecut la ortodoxie¹⁰.

În amintirea evenimentelor trăite în anul 1912 a scris în *Vestitorul* un articol intitulat „Pro memoria”¹¹. Se pare că a decedat în martie 1961¹².

Gheorghe Papp s-a născut în Sanislău la 10 octombrie 1888, în familia lui Gheorghe Popp și a Mariei Chirvai. Școala primară a urmat-o în localitatea natală. Apoi, a repetat clasa a IV-a la Carei pentru însușirea limbii maghiare. Gimnaziul l-a început la Carei, a trecut la Premonstratenși în Oradea, acolo, în „urma urei de clasă” rămânând repetent¹³. Clasele de liceu le-a urmat la Beiuș, unde a obținut bacalaureatul în anul 1909.

A absolvit teologia la Oradea. S-a căsătorit cu Marta Ghiriti. Hirotonit în 6 ianuarie 1916, a fost dispus în parohia arădeană Giulița.

Din 20 nov. 1920, a slujit ca adm. parohial, iar din 22 sept. 1923 ca paroh la Medișa și în filia Solduba. A slujit mult aici, în 6 octombrie 1947, slujind la sfințirea noii biserici din Solduba. În 1949, conform *Autobiografiei* sale, slujea la Medișa.

Ignățiu Chirvai s-a născut în 30 august 1889 la Sanislău, în familia țăranilor Vasile Chirvai și Terezia Ardelean (Erdei). Școala primară a urmat-o în localitatea natală, iar liceul la Oradea. Teologia a studiat-o la Kalocsa, Oradea și, după eliminare, la Blaj. S-a căsătorit în 1915 la Amați cu Fabiola Salomeea Murășian (originară din Amați, a repausat la București, dar a fost înmormântată alături de soțul ei în localitatea natală).

A fost hirotonit în 1916, slujind întâi la Nojorid. În 21 august 1916 a fost pus sub pază preventivă pentru simțămintele sale românești. Apoi, în 20 ianuarie 1917, în baza unui ordin ministerial maghiar secret, a fost internat la Sopron, lăsat fiind la vatră abia în 6 mai 1918, deși trebuia să fie eliberat în ianuarie 1918. După eliberare, a slujit în altă parohie bihoreană, Vintere. În zilele următoare Marii Uniri a fost căutat de securi, scăpând numai datorită fugii.

⁴ Petre Lucaciu, *Barbăriile șoviniste dela Oradea*, în *Minerva*, București, anul 4, nr. 1134, 13 februarie 1912, p. 1.

⁵ *Tribuna*, Arad, anul XVI, nr. 26, 15 februarie 1912, p. 3.

⁶ *Schematismus Venerabilis Cleri Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum ad annum Jesu Christi 1909, a restaurata autem sacra cum sancta romana ecclesia unione anno 209*, Nagyvárad, p. 285.

⁷ *Foaia poporului*, Sibiu, anul 20, nr. 6, 18 februarie 1912, p. 7.

⁸ *Românul*, Arad, anul 2, nr. 179, 15 august 1912, p. 9.

⁹ Silviu Iulian Sana, Tiberiu Alexandru Ciorba, Traian Ostahie, *Seminarul Tinerimii Române Unite din Oradea, II. Studenți teologi (1792-1948). Dicționar biografic*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022, p. 112.

¹⁰ Gabriel-Florian (Grigore) Borzoș, *Preoții eparhiei Greco-Catolice de Oradea și familiile lor, în documentele arhivistice. II. Preoții hirotoniți (1874-1948)*, Oradea, Ratio et Revelatio, 2023, p. 221.

¹¹ *Vestitorul*, Oradea, anul XV, nr. 13, 29 iunie 1939, p. 94-95. La pagina 95 se află și fotografia cu pr. George Bonea. Vezi fig. 1.

¹² Document aflat printre documentele dr. Augustin Paul, păstrat într-o colecție particulară.

¹³ Biroul Județean Satu Mare al Arhivelor Naționale (în continuare B.J.S.M.A.N.), fond *Autobiografii de preoți din județul Satu Mare. 1949-1953*, f. 101.

A revenit apoi în Sătmă, fiind numit în 1918 ca adm. parohial la Amați. Din 1923 a fost paroh, iar din 1941 protopop onorar și inspector catehetic. A continuat să slujească și după desființarea bisericii greco-catolice, rămânând nedespărțit de iubiții credincioși din Amați până la moarte.

A fost decorat cu „Coroana României” în grad de ofițer. În septembrie 1930 a fost ales secretar al Asociației foștilor condamnați, și refuzase funcția de președinte care de fapt i se propusese.

Politic a fost atașat de P.N.Ț., al cărui membru însemnat a fost între anii 1920-1928. A avut trei copii: Melania (c. cu pr.-prof. Victor Marian), Silvia (c. cu fiul pr. ortodox Ignațiu Borza din Carei) și Vasile Octavian. A trecut la cele veșnice în 30 noiembrie 1972 în Amați, unde a și fost înmormântat¹⁴.

Iuliu Valeriu Szabo, născut în 31 octombrie 1889 la Vășad, în familia învățătorului Samuil Szabó și a Mariei Kiss. Și-a continuat studiile la Ujgorod. A fost sfințit ca preot celib în 7 ianuarie 1916 și aștepta în anul 1917 numirea în parohie, fiind numit apoi în parohia Sărsig (jud. Bihor)¹⁵.

Mihaiu German s-a născut în 24 noiembrie 1889 la Suplacu de Barcău¹⁶, în familia pr. Petru Gherman sen. (1863-1923) și a Antoniei Bandiciu. A urmat studiile liceale la Oradea. A fost membru activ al Societății de lectură „Sf. Ioan Gură de Aur”. În 1948 era preot la Tarcea. Arestat în 1952, se pare că a decedat în detenție, la 6 iulie 1953¹⁷.

Vasile Popan s-a născut în 3 februarie 1890 la Borlești, în familia cantorului înv. Aureliu Popan (1867-1916) și a Mariei Kuszko (1872-?)¹⁸. Studiile liceale le-a început la Liceul de Stat din Baia Mare, abia în ultimul an transferându-se la Beiuș¹⁹.

A început să studieze teologia la Oradea; a fost însă și el eliminat în 1912, ca urmare a solidarității cu colegii, anterior excluși. A reușit să-și finalizeze studiile la Seminarul greco-catolic din Ungvár. S-a căsătorit cu Minerva (n. 1891), fiica adoptivă a pr. George Selăgian (1857-1933). A fost hirotonit în 7 ianuarie 1915.

După hirotonire a slujit alături de socrul său, pr. George Selăgian, funcționând și ca învățător suplinitor. Anul Marii Uniri îl găsește ca slujitor în parohia acestuia, Lipău.

În anul 1917 a tipărit la Arad broșura intitulată *Cântarea pruncilor după ai lor duși în război. De mai multe școlărițe din Lipău*, o broșură de 15 pagini, apărută la editura „Calea Vieții” din Arad, în colecția „Cărțile poporului”²⁰. Este un elogiu pe care școlarii și școlărițele din satul de pe Someș îl fac celor plecați pe front: tați, frați dar și dragul lor învățător.

În 8 noiembrie 1918 a fost notar al Adunării de constituire a C.N.R. Lipău și a Gărzii Naționale Române locale. La 27 noiembrie al aceluiași an a fost unul dintre cei 5 delegați desemnați să reprezinte Cercul electoral Cărășeu la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

A avut un fiu, Flaviu (1920-1978), monsenior care a trăit la Vatican. De asemenea, a mai avut o fiică, Olivia (Olimpia).

A slujit la Chilia, ca adm. parohial din 1919, iar din 1923 în calitate de paroh. A sprijinit lupta de emancipare națională după Unire, organizând multe acțiuni de culturalizare.

Acolo a și repausat la 3 august 1926, după 37 de ani de viață și 12 de preoție. În mormântat la Chilia a fost condus pe ultimul drum de 12 foști colegi într-o slujire.

Ștefan Nicolae Mărcuș s-a născut în 17 septembrie 1890 la Andrid, în familia morarului Ioan Mărcuș și a Rozaliei Kiss²¹. A absolvit liceul la Beiuș în 1910. A studiat apoi teologia la Oradea.

S-a numărat printre conducătorii teologilor români orădeni care au luptat pentru apărarea limbii române în 1909. În 1912 a fost exclus din Seminarul Latin din Oradea²².

A fost căsătorit cu Cornelia Pelle (învățătoare, 1890-1945), fiica pr. Aurel Pelle. Hirotonit la 10 aprilie 1914.

După hirotonire a slujit alături de prot. Ludovic Mărcuș, în parohia Mădăras. După repausarea acestuia, va asigura interimatul la Mădăras până în 24 septembrie 1916. În același an s-a născut fiica Zuca (m. 1974, c. Ghitta). Au mai avut doi copii: Aurel Ștefan (medic stomatolog la Cluj) și Ioan (contabil)²³.

¹⁴ Fotografia pr. Ignațiu Chirvai face parte din colecția autorului acestui articol. Vezi fig. 2.

¹⁵ Gabriel-Florian (Grigore) Borzoș, *op. cit.*, p. 217.

¹⁶ Silviu Iulian Sana, Tiberiu Alexandru Ciorba, Traian Ostahie, *op. cit.*, p. 163.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 254, ff. 53 v.-54 r.

¹⁹ *Anuarul Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Belényes-Beiuș pe anul școlar 1908-1909*, Beiuș, Tipografia și Librăria Seminarului Gr.-Cat. Blaj, 1909, p. 123.

²⁰ *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, Vol. III (L-Q), București, Editura Științifică și Enciclopedică și Societatea de științe filologice, 1989, p. 941. Vezi coperta la Lista cu ilustrații, Fig. 3.

²¹ Gabriel-Florian (Grigore) Borzoș, *op. cit.*, p. 208-209.

²² *Tribuna*, Arad, anul XVI, nr. 26, 15 februarie 1912, p. 3.

²³ Gheorghe Cosma, Rozalia Cosma, *Comuna Pomi, străveche vatră românească*, Satu Mare, Editura Solstițiu, 2002, p. 112.

În timpul Primului Război Mondial a funcționat ca preot militar. A fost apoi adm. parohial la Beznea (Bihor). În această calitate a și repausat în 27 sept. 1918²⁴, după numai 5 ani de preoție. Este înmormântat la Satu Mare²⁵.

Sabin Goron s-a născut în 1890 la Sânmărghita în comit. Solnoc-Dăbâca, tatăl său, Paul Goron, fiind învățător. Alte surse indică faptul că s-ar fi născut la Cărașeu²⁶ sau Marghita²⁷.

A urmat liceul la Beiuș²⁸, după aceea studiind vreme de un an la Academia de Drept din Oradea²⁹. A studiat apoi teologia tot la Oradea. S-a remarcat printre membrii fondatori ai Reuniunii de cântări „Hilaria”. De asemenea, a fost membru întemeietor al Soc. de Lectură „Sf. Ioan Gură de Aur”. Nu avem încă documente care să ateste unde a continuat să studieze teologia.

S-a căsătorit cu Elena Nedela (n. 1898) din Cicârlău. Hirotonit în 7 ianuarie 1916. După hirotonire, a fost preot-cooperator la Cicârlău iar apoi a funcționat în calitate de preot militar la Budapesta. În 1918 era în părțile Cicârlăului, fiind notar ad-hoc al C.N.R. din localitate. Din 1920 până în 1923 a slujit la Bicău. Apoi, din 1924 până la repausare a funcționat în parohia Bușag, mai întâi ca adm., iar apoi ca paroh.

A avut patru copii: Sabin Ioan (n. 8 iunie 1915, a fost întemnițat din motive politice 18 luni, în 1951)³⁰, Ovidiu Romul (1919, viitor preot), Epaminonda Constantin (n. 1922) și Eugenia Elena.

A trecut la ortodoxie, dar nu cu mare convingere, pentru că a luat parte la tulburările din iulie 1956 când a izbucnit o amplă mișcare de revenire la greco-catolicism³¹. Repausat în 1960, locul în parohie i-a fost luat de către fiul său, pr. Romulus Goron.

Iuliu Dimitrie Mărcuș, fiu al învățătorului Mihai Mărcuș și al Iulianeii Ember, s-a născut la Mădăras în 13 octombrie 1891³². A absolvit liceul la Beiuș în anul 1909³³. A urmat teologia la Oradea; și-a finalizat studiile la Ujgorod. S-a căsătorit cu Cornelia Pop. A fost hirotonit la 7 ianuarie 1916.

În 1917 era administrator parohial la Moroda³⁴. A mai slujit în parohiile Beznea (1918-1923), Fărcașa (1923-1931)³⁵ și, pentru foarte puțină vreme, la Surdești, acolo unde avea să reapuseze la 8 decembrie 1932³⁶. Avea o fiică, Virginia.

Ioan Pașca, originar din Buteasa (jud. Sătmarului); tatăl său a fost notar comunal; a absolvit liceul maghiar din Gherla. Probabil că mama sa era sora pr. Iuliu Dragoș (1863-1922) din Sântejude.

Este menționat ca bursier greco-catolic din Blaj în anii 1914 – 1915 la seminarul „Canisian” de la Universitatea „Leopold Franzisk” din Innsbruck, Facultatea de Teologie³⁷.

În primăvara lui 1923 a fost numit inspector pentru învățământ în prot. Baia-Sprie, Lăpuș, Mănăstur și Lugierd³⁸.

În anul 1924³⁹, ia o hotărâre, desigur, salută de lumea ortodoxă, după cum putem citi într-un articol intitulat „Pe drumul Damascului. Întoarceri la ortodoxie”⁴⁰. „D. dr. Ioan Pașca, preot unit și profesor în Cluj, dr. în teologie, printr-o prea frumoasă scrisoare adresată P. S. Sale Episcopului ortodox al Vadului, Feleacului și Clujului, Nicolae Ivan, a cerut primirea sa în sânul bisericii ortodoxe”⁴¹.

A avut merite în trecerea la ortodoxie a preotului protosinghel Miron Ion Codrea Nuțu, din orașul Borșa. După acesta a rămas un manuscris intitulat *În slujba ortodoxiei române* cu subtitlul *Istorie și apostolat*.

²⁴ <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/175296>

²⁵ Fotografie din colecția autorului acestui articol. Vezi Fig. 4.

²⁶ *Tribuna*, Arad, anul XVI, nr. 26, 15 februarie 1912, p. 3.

²⁷ Silviu Iulian Sana, Tiberiu Alexandru Ciorba, Traian Ostahie, *op. cit.*, p. 167.

²⁸ *Anuarul Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Belényes-Beiuș pe anul școlar 1908-1909*, Beiuș, 1909, p. 123.

²⁹ Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, 2000, p. 648.

³⁰ <http://www.cnsas.ro/documente/IFP%20-%20G-O.pdf>

³¹ Viorel Ciubotă, Diana Kinces, *Un episod puțin cunoscut din lupta românilor transilvăneni pentru apărarea limbii române*, în *Mărturii culturale*, Satu Mare, anul I, nr. 2, aprilie-iunie 2016, p. 21-25.

³² B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 893, f. 103 v.-104.

³³ *Anuarul Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Belényes-Beiuș pe anul școlar 1908-1909*, Beiuș, 1909, Tipografia și Librăria Seminarului Gr.-Cat. Blaj, p. 123.

³⁴ *Status personalis dioecesis Magno-Varadinensis graeci-ritus catholicorum anno a Christo nato 1917*, Oradea, Tipografia „Nagyvárad”, 1917, p. 10, 22.

³⁵ https://episcopiammsm.ro/lacas_de_cult/parohia-ortodoxa-farcasa-farcasa/

³⁶ Gabriel-Florian (Grigore) Borzoș, *op. cit.*, p. 218.

³⁷ Cornel Sigmirean, *op. cit.*, p. 696.

³⁸ *Unirea*, Blaj, anul 33, nr. 11, 17 martie 1923, p. 3.

³⁹ *Biserica și Școala*, Arad, anul 48, nr. 2, 7 ianuarie 1924, p. 1-2.

⁴⁰ *Lumina Satelor*, Sibiu, anul 3, nr. 2, 20 ianuarie 1924, p. 1.

⁴¹ *Neamul Românesc*, București, anul 19, nr. 44, 27 februarie 1924, p. 3.

Preot misionar, să potolească spiritele în câteva parohii din Apuseni, unde sectanții asaltau bisericile⁴². În anul 1939 intră, alături de alți profesori de teologie – greco-catolici și ortodocși, în F.R.N.⁴³. În 1943 era profesor la Academia teologică ortodoxă din Cluj⁴⁴.

Valeriu Burcuș s-a născut în 6 octombrie 1891 la Stâna, în familia înv. Ioan Burcuș (1868-1918) și Paulinei Grosu (1869-1951)⁴⁵.

A terminat liceul la Beiuș în anul 1910. Teologia a studiat-o la Oradea. În febr. 1912 s-a solidarizat cu cei doi colegi excluși de către autoritățile maghiare, drept „recompensă” numărându-se și el printre cei 12 eliminați. A fost membru al Societății de lectură „Sf. Ioan Gură de Aur”⁴⁶. S-a căsătorit cu Terezia Etelca Nicoară. A fost hirotonit în 1920.

A slujit ca preot doar 3 ani, din cauză că viața i s-a frânt la doar 32 de ani, pe când era administrator parohial în Domănești. Caracterizat în presa vremii ca un „adevărat Popa Tanda”.

A repausat în urma unui „nenorocit accident de trăsură” în 16 august 1923⁴⁷. A fost înmormântat în cimitirul local; probabil că ulterior rămășițele pământești i-au fost mutate în cimitirul de la Gara C.F.R. Satu Mare⁴⁸. A avut un fiu, Ioan, absolvent de drept (1916-1987).

Aurel Coza s-a născut în 17 septembrie 1892 la Pribilești, în familia pr. Ioan Coza și a Mariei Kaerdos. Studiile gimnaziale le-a urmat la Oradea și Baia Mare. A absolvit cu eminență (singurul din clasă, de altfel) liceul la Beiuș în anul 1911⁴⁹. A început studiul teologiei la Oradea; am văzut că a fost în centrul evenimentului din 1912. După eliminare, a continuat să studieze la Gherla, reușind să absolve în anul 1914. Din acel an a fost student la istorie și limba latină la Budapesta. A obținut licența în anul 1918⁵⁰.

În 1918 a fost primul profesor român numit la Baia Mare. Preda latina și istoria. Din anul 1926 a fost director la Liceul „Vasile Lucaciu” din Carei și inspector școlar. Alături de dr. Ioan Gherman s-a distins ca unul dintre cei mai activi membri ai despărțământului careian al „Astrei”⁵¹.

În perioada ocupației horthyste a rămas alături de românii care nu s-au refugiat. După 1944 a fost profesor la Cluj.

În anul 1952 a fost arestat de securitate și condamnat la 36 de luni de închisoare pentru activitatea desfășurată în rândurile Partidului Național Țărănesc. A fost închis la Gherla. După eliberare (10 august 1953) i s-a fixat domiciliul în Vatra Dornei. A trăit apoi la Cluj-Napoca, unde s-a consacrat studiilor istorice. A avut un fiu medic, Aurel A. Coza (1926-2005), și o fiică (m. 1990, căsătorită Pandrea). S-a stins din viață la Cluj, în anul 1978. În anul 2017, Horia Mărieș i-a dedicat un volum intitulat *Aurel Coza – un președinte al Despărțământului ASTRA Carei*.

Salvator Dan, originar din comuna Budureasa jud. Bihor, tatăl său fiind gornic de pădure, a absolvit liceul din Beiuș, fiind coleg de clasă cu Ilie Criste, viitorul prim patriarh al BOR, Miron Cristea. Nu am reușit să găsim informații despre evoluția sa ulterior evenimentelor din 1912.

Teodor Raica, originar din Uifalău (jud. Albei de Jos), copil de țăran, a absolvat liceul din Beiuș. În anul 1915 a fost numit prefect de studii la Liceul din Beiuș⁵². A efectuat cursurile de pregătire pentru a fi profesor⁵³. Probabil că a urmat o carieră în finanțe, în anul 1927 fiind director executiv al Băncii Agricole din Hunedoara⁵⁴.

Antoni Pop s-a născut în 3 septembrie 1893 în localitatea Spinuș (jud. Bihor), în familia pr. Antoniu Popp (1867-1905) și Iustinei Hadși. Gimnaziul și liceul le urmează la Oradea și Beiuș, unde îl întâlnim printre absolvenții din 1910. A început să studieze teologia la Oradea, iar după evenimentele din anul 1912 a continuat aceste studii la Universitatea din Budapesta, iar la Cluj a urmat un curs de pedagogie pe care l-a încheiat în anul 1921, obținând și calificarea de profesor de religie. Încă din anul 1922 funcționează ca suplinitor la Liceul „Emanuil Gojdu” din Oradea, devenind titular din anul 1928. S-a căsătorit cu Gabriela

⁴² *Universul*, București, anul 44, nr. 76, 1 aprilie 1926, p. 1.

⁴³ *Tribuna*, Cluj, anul 2, nr. 12, 15 ianuarie 1939, p. 3.

⁴⁴ *Crișana*, anul 2, nr. 166, 31 iulie 1946, p. 4.

⁴⁵ B.J.S.M.A.N., *Colecția Registrelor Parohiale de Stare Civilă*, Registrul nr. 1463, f. 53.

⁴⁶ Silviu Iulian Sana, Tiberiu Alexandru Ciorba, Traian Ostahie, *op. cit.*, p. 123.

⁴⁷ *Satu Mare*, anul V, nr. 69, 2 septembrie 1923, p. 2.

⁴⁸ Fotografia mormântului se află în colecția autorului articolului, vezi Fig. 5.

⁴⁹ *Tribuna*, Arad, anul 15, nr. 115, 27 mai 1911, p. 7.

⁵⁰ Horia-Gheorghe Mărieș, *Aurel Coza – un președinte al Despărțământului ASTRA Carei*, Sibiu, Editura Asociațiunii ASTRA, 2017, p. 15-19.

⁵¹ Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000, p. 202.

⁵² *Anuarul Gimnaziului Superior Greco-Catolic și al Școlii Poporale Elementare Greco-Catolice din Belényes-Beiuș pe anul școlar 1914-1915*, Belényes, [Todorán Endre, „Aurora” könyvnyomdája Szamosújvárt], 1915, p. 63.

⁵³ *Unirea*, Blaj, anul 29, nr. 112, 3 iunie 1919, p. 5.

⁵⁴ *Revista Generală de Comerț și Contabilitate*, București, anul 16, nr. 12, 1 decembrie 1927, p. 539.

Raita. A fost hirotonit în anul 1925. După desființarea Bisericii Greco-Catolice, și-a dat demisia din cler. A decedat în 1968 și a fost înmormântat în cimitirul Belu catolic din București.

Dr. Ioan Steer s-a născut la Sătmărel în 28 ianuarie 1892 în familia fierarului Ioan Steer. Învățătorul greco-catolic din Sătmărelul începutului de secol XX, după terminarea clasei întâi, i-a recomandat fierarului să-și dea fiul, pe Ioan Steer, la studii în Satu Mare, unde erau condiții mult mai bune pentru învățare.

Cu eforturi mari, a mers la Școala Primară Catolică din orașul de pe Someș. De-a lungul celor trei ani petrecuți la Satu Mare, Ioan Steer s-a numărat mereu printre fruntașii la învățătură⁵⁵. Următorii pași în traseul școlar al lui Ioan Steer s-au consumat la Oradea, la Liceul Premonstratens, unde a urmat atât studiile gimnaziale, cât și pe cele liceale, unde, de asemenea, și-a dovedit eminența.

După eliminarea de la Oradea a încercat să-și continue studiile la Budapesta. I s-au pus și aici piedici când s-a pus problema unei burse la Roma. A plecat la Tășnad, unde locuia vărul său dr. Coriolan Steer, care îi era „prietin, mentor și sfătuitor în momente de cumpănă”. Sfetnic bun, acesta îi propuse să meargă la Cluj pentru a studia medicina, promițându-i sprijin financiar. Eminent în primul an la Cluj, a câștigat bursa pentru a studia la Budapesta, unde, în pofida greutăților, în 1917 ajunge student în anul cinci. A beneficiat în această parte a studenției de o bursă „Transilvania”⁵⁶.

În plin război, fiind o nevoie acută de medici, „Ianoș” Steer a fost chemat sub arme, la un regiment dislocat la Munkács (Mukacevo, în Ucraina), după o scurtă instrucție fiind ridicat la gradul de „zászlós”, un fel de sublocotenent. Peripețiile sale de pe front sunt minunat redată în carte de către fiul său. Un moment crucial din viața sa de ofițer se aseamănă foarte mult cu drama lui Apostol Bologa, descrisă de Liviu Rebreanu în romanul său „Pădurea spânzuraților”.

După terminarea conflagrației, dr. Ioan Steer a fost avansat la gradul de locotenent și a deținut funcția de medic militar al garnizoanei Sighetu-Marmației. A revenit după aceea în Satu Mare. În 1922 s-a căsătorit cu Marioara Rusu, fiica unui țăran vrednic și bogat din Potău. A reușit să urmeze un curs de specialitate O.R.L. la Berlin. Și-a deschis apoi un cabinet în Satu Mare, înzestrat cu cele mai moderne dotări de specialitate.

În perioada interbelică a condus spitalul epidemic din Satu Mare. De asemenea, a ocupat și funcția de manager al laboratorului județean de bacteriologie, analize chimice și igienă. Cumulul acesta de funcții i-a impus o agitație permanentă și o muncă istovitoare. Era însă deprins cu un astfel de stil de viață, încă din perioada școlilor urmate.

Și a venit al Doilea Război Mondial. Ioan Steer a ales să rămână acasă, iubind prea mult pământul unde deschisese ochii. Noii stăpânitori l-au destituit din funcțiile avute, nerămânându-i decât cabinetul privat și pogoanele de pământ de la Potău.

Au urmat apoi „recompensele” pe care și democrația populară i le va acorda pentru „vina” de a-și fi iubit țara. Închisoare, apoi domiciliu obligatoriu, vreme de 11 ani, într-un sătuc din județul Suceava.

Dumnezeu a dăruit familiei lui Ioan Steer patru copii: Viorica (medic pediatru respectat în Arad), Nicolae (ing. forestier în București), Livia și Monica (artist plastic)⁵⁷. În ultima parte a vieții a trăit la Arad, la fiica Viorica, și ea medic; de altfel a rămas și după moarte în memoria arădenilor ca un specialist în pediatrie foarte priceput. Medicul Ioan Steer a trecut la cele veșnice în 1986, până ce a închis ochii, dovedind o energie sufletească și o conștiință de invidiat, conectat fiind la tot ceea ce se întâmpla în societate⁵⁸.

După cum se vede, mersul vieții unora dintre cei 16 seamănă după sentința comună pe care o primiseră în anul 1912, ei reușind să absolve studii de teologie, fiind hirotoniți. Dar, drumurile lor se vor despărți, pentru că unii au trăit foarte puțin, alții au ajuns la vârste venerabile. După desființarea Bisericii Greco-Catolice în 1948, unii au acceptat trecerea la ortodoxie, alții au trecut pragurile temnițelor comuniste. Alții dintre acei teologi ai anului 1912 au îmbrățișat alte cariere: medic, profesor, finanțist.

Desigur, privind retrospectiv, trebuie să recunoaștem adevărul cuvintelor canonicului Petru Tămaian: „Dumnezeu a voit, ca în urma unui incident din Seminarul latin din Oradea, Seminarul teologic român unit, atât de mult reclamat de interesele diecezei, să se înființeze măcar cu un ceas mai înainte, decât cum aduceau aceasta cu sine marile prefaceri istorice din anii 1918-19”⁵⁹.

⁵⁵ Viorel Câmpean, *Ioan Steer, un medic sătmărean de frumoasă amintire*, în *Eroii Neamului*, Satu Mare, anul VII, (serie nouă), nr. 4, decembrie 2015, p. 26-29.

⁵⁶ Cornel Sigmirean, *op. cit.*, p. 569.

⁵⁷ Fotografia a apărut în volumul scris de Viorel Câmpean, Ioan Rogojan, Viorel Ciubotă, *Potău. Oameni, locuri și povești*, Baia Mare, Editura Surorilor Lauretane, 2023, p. 395. vezi Fig. 7.

⁵⁸ Pentru biografia sa vezi cele două lucrări memorialistice realizate de către fiul său, Nicolae Steer: *Parcursul istoric al familiei Steer, de la Glasgow la Sătmărel, prin cinci secole* (Satu Mare, Editura Citadela, 2015) și *Destinul zbuciumat al familiei mele și după 1923* (Satu Mare, Editura Citadela, 2016).

⁵⁹ Petru Tămaian, *op. cit.*, p. 94.

PĂR. GHEORGHE BONEA
înlăcăratul luptător național

Fig. 1. Pr. George Bonea

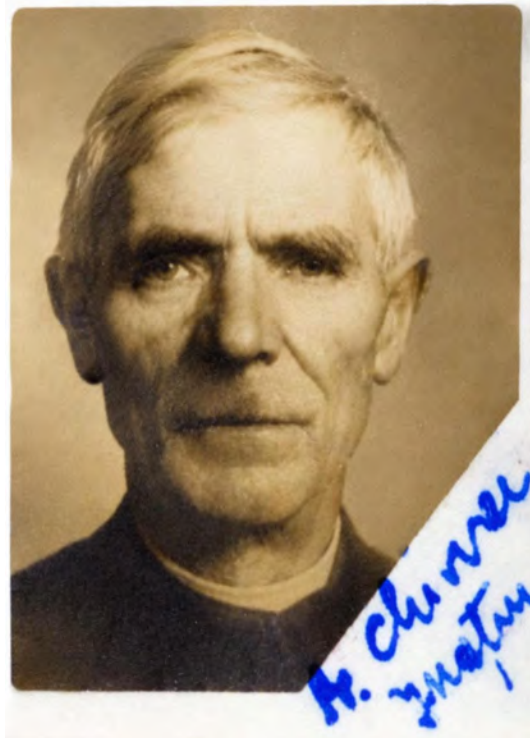

Fig. 2. Pr. Ignățiu Chirvai

Fig. 3. Coperta lucrării „Cântarea pruncilor” comunicată de pr. Vasile Popan

Fig. 4. Mormântul pr. Ștefan Nicolae Mărcuș

Fig. 5. Mormântul pr. Valeriu Burcuș

Fig. 6. Coperta cărții lui Horia-Gheorghe, *Aurel Coza – un președinte al Despărțământului ASTRA Carei*, Sibiu, Editura Asociațiunii ASTRA, 2017

Fig. 7. Dr. Ioan Steer în mijlocul familiei